

Numerikus módszerek 1.

10. előadás: Részleges LU -felbontás és algoritmus, kerekítési hibák
hatása az iterációkra

Dr. Bozsik József

ELTE IK

- 1 Részleges LU -felbontás
- 2 ILU-algoritmus
- 3 Kerekítési hibák hatása az iterációkra

Általában:

$$Ax = b, \quad A = P + Q, \quad (P + Q)x = b,$$

átrendezve:

$$Px = -Qx + b \quad \Longleftrightarrow \quad x = -P^{-1}Qx + P^{-1}b,$$

Általában:

$$Ax = b, \quad A = P + Q, \quad (P + Q)x = b,$$

átrendezve:

$$Px = -Qx + b \iff x = -P^{-1}Qx + P^{-1}b,$$

iterációs alakban írva:

$$x^{(k+1)} = \underbrace{-P^{-1}Q}_B \cdot x^{(k)} + \underbrace{P^{-1}b}_c.$$

Általában:

$$Ax = b, \quad A = P + Q, \quad (P + Q)x = b,$$

átrendezve:

$$Px = -Qx + b \iff x = -P^{-1}Qx + P^{-1}b,$$

iterációs alakban írva:

$$x^{(k+1)} = \underbrace{-P^{-1}Q}_B \cdot x^{(k)} + \underbrace{P^{-1}b}_c.$$

A továbbiakban olyan $P = LU$ felbontást és $-Q$ mátrixot keresünk, melyre $A = P - Q$. Ekkor a P^{-1} -zel való számolás helyettesíthető két háromszög alakú LER megoldásával, vagyis az iteráció könnyen számolható. Ezzel egy módszer családot konstruálunk.

- 1 Részleges LU -felbontás
- 2 ILU-algoritmus
- 3 Kerekítési hibák hatása az iterációkra

Definíció: ILU-felbontás

- Legyen J a mátrix elemek pozícióinak egy részhalmaza, mely nem tartalmazza a főátlót, azaz $(i, i) \notin J \quad \forall i$ -re.
A J halmazt *pozícióhalmaznak* nevezzük.

Definíció: ILU-felbontás

- Legyen J a mátrix elemek pozícióinak egy részhalmaza, mely nem tartalmazza a főátlót, azaz $(i, i) \notin J \quad \forall i$ -re.
A J halmazt *pozícióhalmaznak* nevezzük.
- Az A mátrixnak a J pozícióhalmazra illeszkedő *részleges LU -felbontásán* (*ILU-felbontásán*) olyan LU -felbontást értünk, melyre $L \in \mathcal{L}_1$ és $U \in \mathcal{U}$ (tehát a szokásos alakúak), továbbá

$$\forall (i, j) \in J : l_{ij} = 0, \quad u_{ij} = 0 \text{ és}$$

$$\forall (i, j) \notin J : a_{ij} = (LU)_{ij}.$$

Algoritmus: ILU -felbontás GE-val

$\tilde{A}_1 := A$

$k = 1, \dots, n - 1 :$

Algoritmus: ILU -felbontás GE-val

$$\tilde{A}_1 := A$$

$$k = 1, \dots, n - 1 :$$

(1) Szétbontás: $\tilde{A}_k = P_k - Q_k$ alakra, ahol

$$(P_k)_{ik} = 0 \quad (i, k) \in J$$

$$(P_k)_{kj} = 0 \quad (k, j) \in J$$

$$(Q_k)_{ik} = -\tilde{a}_{ik}^{(k)} \quad (i, k) \in J$$

$$(Q_k)_{kj} = -\tilde{a}_{kj}^{(k)} \quad (k, j) \in J.$$

Ahogy látható, \tilde{A}_k -nak csak k . sorában és k . oszlopában a pozícióhalmazban megadott helyeken változtatunk.

Algoritmus: ILU -felbontás GE-val

$$\tilde{A}_1 := A$$

$$k = 1, \dots, n - 1 :$$

(1) Szétbontás: $\tilde{A}_k = P_k - Q_k$ alakra, ahol

$$(P_k)_{ik} = 0 \quad (i, k) \in J$$

$$(P_k)_{kj} = 0 \quad (k, j) \in J$$

$$(Q_k)_{ik} = -\tilde{a}_{ik}^{(k)} \quad (i, k) \in J$$

$$(Q_k)_{kj} = -\tilde{a}_{kj}^{(k)} \quad (k, j) \in J.$$

Ahogy látható, \tilde{A}_k -nak csak k . sorában és k . oszlopában a pozícióhalmazban megadott helyeken változtatunk.

(2) Elimináció P_k -n:

$$\tilde{A}_{k+1} = L_k P_k$$

Kérdés: az algoritmussal kapott mátrixokból hogyan állítjuk elő az ILU -felbontást?

Kérdés: az algoritmussal kapott mátrixokból hogyan állítjuk elő az ILU -felbontást?

Tétel: az ILU -felbontásról

Az ILU -felbontás algoritmusával kapott részmátrixokból készítsük el a következőket:

$$U := \tilde{A}_n,$$

$$L := L_1^{-1} \cdot \dots \cdot L_{n-1}^{-1} \quad (\text{összepakolással}),$$

$$Q := Q_1 + Q_2 + \dots + Q_{n-1} \quad (\text{összepakolással}).$$

Ekkor $A = LU - Q$ és a részleges LU -felbontásra vonatkozó feltételek teljesülnek.

Biz.: A GE $n - 1$. lépése után felsőháromszög alakot kapunk, tehát $U := \tilde{A}_n$ alakja jó és minden $(i, j) \in J, i < j$ -re $u_{ij} = 0$. Alkalmazzuk az $n - 1$. lépés (2), majd (1) részét:

$$U := \tilde{A}_n = L_{n-1}P_{n-1} = L_{n-1}(\tilde{A}_{n-1} + Q_{n-1})$$

Biz.: A GE $n - 1$. lépése után felsőháromszög alakot kapunk, tehát $U := \tilde{A}_n$ alakja jó és minden $(i, j) \in J, i < j$ -re $u_{ij} = 0$. Alkalmazzuk az $n - 1$. lépés (2), majd (1) részét:

$$U := \tilde{A}_n = L_{n-1}P_{n-1} = L_{n-1}(\tilde{A}_{n-1} + Q_{n-1})$$

Az \tilde{A}_n -re kapott rekurziót alkalmazzuk \tilde{A}_{n-1} -re:

$$\tilde{A}_n = L_{n-1}(\tilde{A}_{n-1} + Q_{n-1}) = L_{n-1}(L_{n-2}[\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2}] + Q_{n-1})$$

Biz.: A GE $n - 1$. lépése után felsőháromszög alakot kapunk, tehát $U := \tilde{A}_n$ alakja jó és minden $(i, j) \in J, i < j$ -re $u_{ij} = 0$. Alkalmazzuk az $n - 1$. lépés (2), majd (1) részét:

$$U := \tilde{A}_n = L_{n-1}P_{n-1} = L_{n-1}(\tilde{A}_{n-1} + Q_{n-1})$$

Az \tilde{A}_n -re kapott rekurziót alkalmazzuk \tilde{A}_{n-1} -re:

$$\tilde{A}_n = L_{n-1}(\tilde{A}_{n-1} + Q_{n-1}) = L_{n-1}(L_{n-2}[\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2}] + Q_{n-1})$$

Mivel Q_{n-1} -ben az $n - 2$. sorban csak nullák vannak, így az $n - 2$. GE-s lépés nem változtat rajta, tehát $L_{n-2}Q_{n-1} = Q_{n-1}$. Emiatt Q_{n-1} -et bevihetjük a belső zárójelbe.

$$\tilde{A}_n = L_{n-1}L_{n-2}(\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2} + Q_{n-1})$$

Biz. folyt.: Folytatva tovább visszafelé a rekurziót

$$\begin{aligned} U &= \tilde{A}_n = L_{n-1}L_{n-2} \left(\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2} + Q_{n-1} \right) = \dots = \\ &= \underbrace{L_{n-1}L_{n-2} \dots L_1}_{L^{-1}} \left(A + \underbrace{Q_1 + \dots + Q_{n-2} + Q_{n-1}}_Q \right). \end{aligned}$$

Biz. folyt.: Folytatva tovább visszafelé a rekurziót

$$\begin{aligned}
 U &= \tilde{A}_n = L_{n-1}L_{n-2} \left(\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2} + Q_{n-1} \right) = \dots = \\
 &= \underbrace{L_{n-1}L_{n-2} \dots L_1}_{L^{-1}} \left(A + \underbrace{Q_1 + \dots + Q_{n-2} + Q_{n-1}}_Q \right).
 \end{aligned}$$

$$U = L^{-1}(A + Q) \quad \Leftrightarrow \quad A = LU - Q$$

Biz. folyt.: Folytatva tovább visszafelé a rekurziót

$$\begin{aligned}
 U &= \tilde{A}_n = L_{n-1}L_{n-2} \left(\tilde{A}_{n-2} + Q_{n-2} + Q_{n-1} \right) = \dots = \\
 &= \underbrace{L_{n-1}L_{n-2} \dots L_1}_{L^{-1}} \left(A + \underbrace{Q_1 + \dots + Q_{n-2} + Q_{n-1}}_Q \right).
 \end{aligned}$$

$$U = L^{-1}(A + Q) \quad \Leftrightarrow \quad A = LU - Q$$

A kapott mátrixok alakja megfelelő. Az algoritmus (1) lépése garantálja, hogy $\forall (i,j) \in J: l_{ij} = 0, u_{ij} = 0$, továbbá (2) lépése (GE) miatt $\forall (i,j) \notin J: a_{ij} = (LU)_{ij}$. \square

Tétel: szig.diag.dom. mátrix ILU -felbontása

Ha A szigorúan diagonálisan domináns a soraira vagy oszlopaira, akkor a mátrix ILU -felbontása létezik és egyértelmű.

Tétel: szig.diag.dom. mátrix ILU -felbontása

Ha A szigorúan diagonálisan domináns a soraira vagy oszlopaira, akkor a mátrix ILU -felbontása létezik és egyértelmű.

Biz.: az ILU -felbontás (1) lépése a szig. diag. dom. tulajdonságot nem változtatja, mivel átlón kívüli elemet veszünk ki a mátrixból.

Tétel: szig.diag.dom. mátrix ILU -felbontása

Ha A szigorúan diagonálisan domináns a soraira vagy oszlopaira, akkor a mátrix ILU -felbontása létezik és egyértelmű.

Biz.: az ILU -felbontás (1) lépése a szig. diag. dom. tulajdonságot nem változtatja, mivel átlón kívüli elemet veszünk ki a mátrixból.

A (2) GE-s lépés a szig. diag. dom. tulajdonságot megtartja, lásd GE megmaradási tételek a Schur-komplementerre. \square

Megjegyzés:

- 1 A szig. diag. dom. tulajdonságból következik az összes bal felső részmátrix invertálhatósága, vagyis a főminorok egyike sem nulla.

Megjegyzés:

- 1 A szig. diag. dom. tulajdonságból következik az összes bal felső részmátrix invertálhatósága, vagyis a főminorok egyike sem nulla.
- 2 Diff. egyenletek numerikus megoldása során gyakran előforduló M -mátrix osztályra is igaz, hogy egyértelműen létezik az ILU -felbontása.

Megjegyzés:

- 1 A szig. diag. dom. tulajdonságból következik az összes bal felső részmátrix invertálhatósága, vagyis a főminorok egyike sem nulla.
- 2 Diff. egyenletek numerikus megoldása során gyakran előforduló M -mátrix osztályra is igaz, hogy egyértelműen létezik az ILU -felbontása.
- 3 Gyakran csak a főátlót és néhány mellékátlót hagynak ki a J pozícióhalmazból, így a tárigény előre ismert, nem kell a sávon belül feltöltődéssel foglalkozni.

- 4 Például egy $N^2 \times N^2$ -es mátrix esetén, ahol csak a $(-N, -1, 0, 1, N)$ átlókban van nem nulla elem, érdemes J -ből a $(-1, 0, 1)$ átlókat kihagyni.

- 4 Például egy $N^2 \times N^2$ -es mátrix esetén, ahol csak a $(-N, -1, 0, 1, N)$ átlókban van nem nulla elem, érdemes J -ből a $(-1, 0, 1)$ átlókat kihagyni.

Tárolás: L , U csak két-két átlót fog tartalmazni, L átlója egyesekből áll, így 3 db N^2 méretű átlót kell tárolni N^4 elem helyett.

- 4 Például egy $N^2 \times N^2$ -es mátrix esetén, ahol csak a $(-N, -1, 0, 1, N)$ átlókban van nem nulla elem, érdemes J -ből a $(-1, 0, 1)$ átlókat kihagyni.

Tárolás: L , U csak két-két átlót fog tartalmazni, L átlója egyesekből áll, így 3 db N^2 méretű átlót kell tárolni N^4 elem helyett.

Műveletigény: az iteráció során a két háromszögmátrixú két átlós LER $2N^2 + \mathcal{O}(1)$ illetve $3N^2 + \mathcal{O}(1)$ művelettel megoldható. (A GE $\frac{2}{3}N^6$ -t jelentene.) Gondoljunk arra, hogy $N \approx 10^3$...

1. Példa:

Készítsük el az

$$A = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}$$

mátrix $J = \{(1, 2), (2, 3)\}$ pozícióhalmazhoz illeszkedő ILU -felbontását! A pozícióhalmazt mátrixos alakban is szemléltethetjük, a kinullázandó elemeket $*$ -gal jelöljük:

$$\begin{bmatrix} & * & \\ & & * \\ & & \end{bmatrix}.$$

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak: $(1, 2)$. Ezt a pozíciót kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresét Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak: (1, 2). Ezt a pozíciót kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresét Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

(2) Elimináció: P_1 -en elvégezzük az 1. GE-s lépést:

$$\tilde{A}_2 = L_1 P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & \frac{1}{2} \\ 0 & 1 & 3 \end{bmatrix}, \quad L_1^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: $(2, 3)$. Ezt a pozíciót kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresét Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & \frac{1}{2} \\ 0 & 1 & 3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 1 & 3 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: (2,3). Ezt a pozíciót kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresét Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & \frac{1}{2} \\ 0 & 1 & 3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 1 & 3 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

(2) **Elimináció:** P_2 -en elvégezzük a 2. GE-s lépést:

$$\tilde{A}_3 = L_2 P_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 3 \end{bmatrix}, \quad L_2^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix}.$$

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 3 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 3 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

Összepakolással:

$$L = L_1^{-1} L_2^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix}.$$

Ellenőrizhetjük, hogy $A = LU - Q$

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \underbrace{\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 3 \end{bmatrix}}_{\begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & \frac{1}{2} \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}.$$

Teljesíti a ILU -felbontásra tett összes követelményt.

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

(2) Elimináció P_1 -en:

$$\begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \frac{1}{2} \\ \frac{2}{4} & 1 & 3 \end{array} \right]$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többi változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \frac{1}{2} \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \textcolor{red}{0} \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & \textcolor{red}{-\frac{1}{2}} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többit változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \frac{1}{2} \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \textcolor{red}{0} \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & \textcolor{red}{-\frac{1}{2}} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

(2) **Elimináció:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 0 \\ \frac{1}{2} & 1 & 3 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 2 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 0 \\ \frac{1}{2} & \textcolor{red}{\frac{1}{4}} & \textcolor{red}{3} \end{array} \right] = L \text{ és } U \text{ együtt}$$

2. Példa:

Készítsük el az

$$A = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}$$

mátrix $J = \{(1, 2), (1, 3), (2, 1), (2, 3), (3, 1), (3, 2)\}$

pozícióhalmazhoz illeszkedő ILU -felbontását! A pozícióhalmazt mátrixos alakban is szemléltethetjük, a kinullázandó elemeket $*$ -gal jelöljük:

$$\begin{bmatrix} & * & * \\ * & & * \\ * & * & \end{bmatrix}.$$

A lehető legbővebb pozícióhalmazt adtuk meg.

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak:

$(1, 2), (1, 3), (2, 1), (3, 1)$.

Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresüket Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & 0 \\ -2 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak:

$(1, 2), (1, 3), (2, 1), (3, 1)$.

Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresüket Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & 0 \\ -2 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

(2) Elimináció: P_1 -en elvégezzük az 1. GE-s lépést (valójában nem kell eliminálnunk a kinullázások miatt):

$$\tilde{A}_2 = L_1 P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad L_1^{-1} = I = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: $(2, 3), (3, 2)$. Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresüket Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & \color{red}{0} \\ 0 & \color{red}{0} & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \color{red}{-1} \\ 0 & \color{red}{-1} & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: $(2, 3), (3, 2)$. Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresüket Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & -1 & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

(2) **Elimináció:** P_2 -en elvégezzük a 2. GE-s lépést (valójában nem kell eliminálnunk a kinullázások miatt):

$$\tilde{A}_3 = L_2 P_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}, \quad L_2^{-1} = I = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & -1 \\ -2 & -1 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & -1 \\ -2 & -1 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

Összepakolással:

$$L = L_1^{-1} L_2^{-1} = I.$$

Ellenőrizhetjük, hogy $A = LU - Q$

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & -1 \\ -2 & -1 & 0 \end{bmatrix}.$$

Teljesíti a ILU -felbontásra tett összes követelményt.

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & 0 \\ -2 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & 0 \\ -2 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

(2) **Elimináció P_1 -en:** valójában nem kell eliminálni.

$$\begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} \rightarrow \left[\begin{array}{ccc|ccc} 4 & 0 & 0 & & & \\ 0 & 4 & 1 & 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 & 0 & 1 & 4 \end{array} \right]$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többi változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & \textcolor{red}{0} \\ 0 & \textcolor{red}{0} & 4 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & \textcolor{red}{-1} \\ -2 & \textcolor{red}{-1} & 0 \end{bmatrix}$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többit változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & \textcolor{red}{0} \\ 0 & \textcolor{red}{0} & 4 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & \textcolor{red}{-1} \\ -2 & \textcolor{red}{-1} & 0 \end{bmatrix}$$

(2) **Elimináció:** valójában nem kell eliminálni.

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 4 & 0 \\ 0 & \textcolor{red}{0} & \textcolor{red}{4} \end{array} \right] = L \text{ és } U \text{ együtt}$$

3. Példa:

Készítsük el az

$$A = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}$$

mátrix $J = \{(1, 2), (1, 3), (2, 3)\}$ pozícióhalmazhoz illeszkedő ILU -felbontását! A pozícióhalmazt mátrixos alakban is szemléltethetjük, a kinullázandó elemeket $*$ -gal jelöljük:

$$\begin{bmatrix} & * & * \\ & & * \\ & & \end{bmatrix}.$$

A felsőháromszög rész minden átlón kívüli elemét megjelöltük.

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak: $(1, 2), (1, 3)$. Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresüket Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

1. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek az 1. sorhoz illetve az 1. oszlophoz tartoznak: $(1, 2), (1, 3)$. Ezeket a pozíciókat kinullázzuk P_1 -ben és a (-1) -szeresüket Q_1 -be tesszük.

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_1 - Q_1$$

(2) Elimináció: P_1 -en elvégezzük az 1. GE-s lépést:

$$\tilde{A}_2 = L_1 P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad L_1^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: $(2, 3)$. Ezt a pozíciót kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresét Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

2. lépés: (1) szétbontás: olyan pozíciókat keresünk J -ben, melyek a 2. sorhoz illetve az 2. oszlophoz tartoznak: (2,3). Ezt a pozíciót kinullázzuk P_2 -ben és a (-1) -szeresét Q_2 -be tesszük.

$$\tilde{A}_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & \textcolor{red}{0} \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \textcolor{red}{-1} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix} = P_2 - Q_2$$

(2) **Elimináció:** P_2 -en elvégezzük a 2. GE-s lépést:

$$\tilde{A}_3 = L_2 P_2 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & \textcolor{red}{0} & \textcolor{red}{4} \end{bmatrix}, \quad L_2^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & \textcolor{red}{\frac{1}{4}} & 1 \end{bmatrix}.$$

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

A tétel alapján összerakjuk az ILU -felbontást:

$$U = \tilde{A}_3 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = Q_1 + Q_2 = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Mivel az egyes lépésekben a Q_k mátrixok különböző sorait és oszlopait töltjük, így elegendő a gyakorlatban egy Q mátrixot tárolni. Az iterációnál látni fogjuk, hogy Q -ra a végrehajtáshoz nincs szükség.

Összepakolással:

$$L = L_1^{-1} L_2^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix}.$$

Ellenőrizhetjük, hogy $A = LU - Q$

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} = \underbrace{\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ \frac{1}{4} & 1 & 0 \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}}_{\begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 0 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}} - \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}.$$

Teljesíti a ILU -felbontásra tett összes követelményt.

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Tömör írásmódban: Csak egy Q mátrixot tárolunk, ebbe pakoljuk a Q_k mátrixok nem nulla elemeit. Az GE eredményét illetve a GE-s hányadosokat, vagyis az \tilde{A}_k, L_k mátrixokat is egyben tároljuk. Vonalakkal jelezzük, hogy itt már tárolásról is szó van.

1. lépés: (1) szétbontás:

$$A = \tilde{A}_1 = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad P_1 = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 1 \\ 0 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

(2) Elimináció P_1 -en:

$$\begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 1 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix} \rightarrow \left[\begin{array}{ccc|cc} 4 & 0 & 0 & & \\ \hline 1 & 4 & 1 & \frac{1}{4} & \\ 2 & 1 & 4 & \frac{1}{2} & \end{array} \right]$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többi változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 1 \\ \frac{1}{2} & 1 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \textcolor{red}{0} \\ \frac{1}{2} & 1 & 4 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & \textcolor{red}{-1} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

2. lépés: Ugyanúgy dolgozunk tovább, de most már csak a jobb alsó 2×2 -es mátrix részen, a többit változatlanul leírjuk.

(1) **szétbontás:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 1 \\ \frac{1}{2} & 1 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & \color{red}{0} \\ \frac{1}{2} & 1 & 4 \end{array} \right] \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & \color{red}{-1} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

(2) **Elimináció:**

$$\left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 0 \\ \frac{1}{2} & 1 & 4 \end{array} \right] \rightarrow \left[\begin{array}{c|cc} 4 & 0 & 0 \\ \hline \frac{1}{4} & 4 & 0 \\ \frac{1}{2} & \color{red}{\frac{1}{4}} & \color{red}{4} \end{array} \right] = L \text{ és } U \text{ együtt}$$

- 1 Részleges LU -felbontás
- 2 ILU-algoritmus
- 3 Kerekítési hibák hatása az iterációkra

Átalakítás:

$$Ax = b, \quad A = P - Q, \quad P = LU$$

$$(P - Q)x = b$$

$$Px = Qx + b$$

$$x = P^{-1}Qx + P^{-1}b$$

Átalakítás:

$$\begin{aligned} Ax &= b, \quad A = P - Q, \quad P = LU \\ (P - Q)x &= b \\ Px &= Qx + b \\ x &= P^{-1}Qx + P^{-1}b \end{aligned}$$

Ezek alapján az iteráció a következő.

Definíció: ILU-algoritmus

$$x^{(k+1)} = \underbrace{P^{-1}Q}_{B_{ILU}} \cdot x^{(k)} + \underbrace{P^{-1}b}_{c_{ILU}} = B_{ILU} \cdot x^{(k)} + c_{ILU}$$

Írjuk fel az iteráció reziduum vektoros alakját!

$$A = P - Q \quad \Leftrightarrow \quad Q = P - A$$

$$\begin{aligned} P \cdot x^{(k+1)} &= Q \cdot x^{(k)} + b = (P - A) \cdot x^{(k)} + b = \\ &= P \cdot x^{(k)} + (-Ax^{(k)} + b) = P \cdot x^{(k)} + r^{(k)} \end{aligned}$$

$$\Rightarrow x^{(k+1)} = x^{(k)} + P^{-1}r^{(k)}$$

Írjuk fel az iteráció reziduum vektoros alakját!

$$\begin{aligned}
 A &= P - Q \quad \Leftrightarrow \quad Q = P - A \\
 P \cdot x^{(k+1)} &= Q \cdot x^{(k)} + b = (P - A) \cdot x^{(k)} + b = \\
 &= P \cdot x^{(k)} + (-Ax^{(k)} + b) = P \cdot x^{(k)} + r^{(k)} \\
 \Rightarrow \quad x^{(k+1)} &= x^{(k)} + P^{-1}r^{(k)}
 \end{aligned}$$

Vezessük be az $s^{(k)} := P^{-1}r^{(k)}$ segédvektort, ezzel egy lépésünk alakja:

$$x^{(k+1)} = x^{(k)} + s^{(k)}.$$

Írjuk fel az iteráció reziduum vektoros alakját!

$$\begin{aligned}
 A &= P - Q \quad \Leftrightarrow \quad Q = P - A \\
 P \cdot x^{(k+1)} &= Q \cdot x^{(k)} + b = (P - A) \cdot x^{(k)} + b = \\
 &= P \cdot x^{(k)} + (-Ax^{(k)} + b) = P \cdot x^{(k)} + r^{(k)} \\
 \Rightarrow \quad x^{(k+1)} &= x^{(k)} + P^{-1}r^{(k)}
 \end{aligned}$$

Vezessük be az $s^{(k)} := P^{-1}r^{(k)}$ segédvektort, ezzel egy lépésünk alakja:

$$x^{(k+1)} = x^{(k)} + s^{(k)}.$$

Az új reziduum vektor:

$$r^{(k+1)} = b - Ax^{(k+1)} = b - A(x^{(k)} + s^{(k)}) = r^{(k)} - As^{(k)}.$$

Algoritmus: ILU-algoritmus

$$r^{(0)} := b - Ax^{(0)}$$

$k = 1, \dots$, leállásig

$$s^{(k)} := P^{-1}r^{(k)} \text{ helyett}$$

$$LU s^{(k)} = r^{(k)} \text{ (2 db háromszögű LER mo.)}$$

$$x^{(k+1)} := x^{(k)} + s^{(k)}$$

$$r^{(k+1)} := r^{(k)} - As^{(k)}$$

Megjegyzés:

- 1 Az átmenetmátrix

$$B_{ILU} = P^{-1}Q = P^{-1}(P - A) = I - P^{-1}A.$$

Legyen P az A -hoz közeli, mert ekkor $\|B_{ILU}\|$ kicsi és így az iteráció gyors.

Megjegyzés:

- 1 Az átmenetmátrix

$$B_{ILU} = P^{-1}Q = P^{-1}(P - A) = I - P^{-1}A.$$

Legyen P az A -hoz közeli, mert ekkor $\|B_{ILU}\|$ kicsi és így az iteráció gyors.

- 2 Ha L , U -ban csak kevés nem nulla átló van, akkor az iteráción belüli LER megoldás műveletigénye kicsi.

Megjegyzés:

- 1 Az átmenetmátrix

$$B_{ILU} = P^{-1}Q = P^{-1}(P - A) = I - P^{-1}A.$$

Legyen P az A -hoz közeli, mert ekkor $\|B_{ILU}\|$ kicsi és így az iteráció gyors.

- 2 Ha L , U -ban csak kevés nem nulla átló van, akkor az iteráción belüli LER megoldás műveletigénye kicsi.
- 3 Láttuk, hogy az iteráció végrehajtásakor Q -ra nincs szükségünk.

Általánosítás az *ILU*-algoritmusból:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) = r^{(k)} \quad \Leftrightarrow \quad P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

Általánosítás az ILU-algoritmusból:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) = r^{(k)} \quad \Leftrightarrow \quad P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

Definíció: általános kétrétegű iterációs eljárás

A

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b$$

iterációt *általános kétrétegű iterációs eljárásnak* nevezzük.

P : a *prekondicionáló mátrix*.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- 1 Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- 1 Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.
- 2 Ha $P = \frac{1}{\omega} D$, akkor a $J(\omega)$ iterációt kapjuk.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- ❶ Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.
- ❷ Ha $P = \frac{1}{\omega} D$, akkor a $J(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❸ Ha $P = D + L$, akkor az $S(1)$ iterációt kapjuk.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- ❶ Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.
- ❷ Ha $P = \frac{1}{\omega} D$, akkor a $J(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❸ Ha $P = D + L$, akkor az $S(1)$ iterációt kapjuk.
- ❹ Ha $P = D + \omega L$, akkor az $S(\omega)$ iterációt kapjuk.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- ❶ Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.
- ❷ Ha $P = \frac{1}{\omega} D$, akkor a $J(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❸ Ha $P = D + L$, akkor az $S(1)$ iterációt kapjuk.
- ❹ Ha $P = D + \omega L$, akkor az $S(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❺ Ha $P = \frac{1}{p} I$, akkor az $R(p)$ iterációt kapjuk.

Megjegyzés: A korábbi összes iterációs módszerünk ilyen alakú:

$$P(x^{(k+1)} - x^{(k)}) + Ax^{(k)} = b.$$

- ❶ Ha $P = D$, akkor a $J(1)$ iterációt kapjuk.
- ❷ Ha $P = \frac{1}{\omega} D$, akkor a $J(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❸ Ha $P = D + L$, akkor az $S(1)$ iterációt kapjuk.
- ❹ Ha $P = D + \omega L$, akkor az $S(\omega)$ iterációt kapjuk.
- ❺ Ha $P = \frac{1}{p} I$, akkor az $R(p)$ iterációt kapjuk.
- ❻ Ha $P = LU$ az ILU -felbontásból, akkor az ILU iterációt kapjuk.

Példa:

A korábbi ILU -felbontás példákhoz készítsük el a megfelelő ILU -algorithmusok átmenetmátrixát és hasonlítsuk össze az egyes iterációk gyorsaságát!

1. Példa:

$$P = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & \frac{1}{2} \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}, \quad B_{ILU} = P^{-1}Q,$$

$$\|B_{ILU}\|_2 \approx 0.3601, \quad \|B_{ILU}\|_\infty \approx 0.3438$$

1. Példa:

$$P = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 2 \\ 1 & 4 & \frac{1}{2} \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ 0 & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}, \quad B_{ILU} = P^{-1}Q,$$

$$\|B_{ILU}\|_2 \approx 0.3601, \quad \|B_{ILU}\|_\infty \approx 0.3438$$

2. Példa: Jacobi-iteráció

$$P = 4I, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & -1 \\ -2 & -1 & 0 \end{bmatrix}, \quad B_{ILU} = P^{-1}Q = \frac{1}{4} \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ -1 & 0 & -1 \\ -2 & -1 & 0 \end{bmatrix},$$

$$\|B_{ILU}\|_2 \approx 0.6830, \quad \|B_{ILU}\|_\infty \approx 0.75$$

3. Példa: Gauss–Seidel-iteráció

$$P = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 0 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}, \quad B_{ILU} = P^{-1}Q,$$

$$\|B_{ILU}\|_2 \approx 0.6408, \quad \|B_{ILU}\|_\infty \approx 0.75$$

3. Példa: Gauss–Seidel-iteráció

$$P = \begin{bmatrix} 4 & 0 & 0 \\ 1 & 4 & 0 \\ 2 & 1 & 4 \end{bmatrix}, \quad Q = \begin{bmatrix} 0 & -1 & -2 \\ 0 & 0 & -1 \\ 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}, \quad B_{ILU} = P^{-1}Q,$$

$$\|B_{ILU}\|_2 \approx 0.6408, \quad \|B_{ILU}\|_\infty \approx 0.75$$

Látjuk, hogy az 1. példabeli ILU -felbontást alkalmazó ILU -algorithmus a leggyorsabb a három közül.

- 1 Részleges LU -felbontás
- 2 ILU-algoritmus
- 3 Kerekítési hibák hatása az iterációkra

Tekintsük az iteráció szokásos alakját!

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

Vizsgáljuk meg, hogyan változik az iteráció, ha a $k + 1$. lépésben *kicsit* $\varepsilon^{(k)}$ -val megváltoztatjuk! (Számolási pontatlanság, kerekítési hiba, ...)

Tekintsük az iteráció szokásos alakját!

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

Vizsgáljuk meg, hogyan változik az iteráció, ha a $k + 1$. lépésben *kicsit* $\varepsilon^{(k)}$ -val megváltoztatjuk! (Számolási pontatlanság, kerekítési hiba, ...)

① Eredeti:

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

Tekintsük az iteráció szokásos alakját!

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

Vizsgáljuk meg, hogyan változik az iteráció, ha a $k + 1$. lépésben *kicsit* $\varepsilon^{(k)}$ -val megváltoztatjuk! (Számolási pontatlanság, kerekítési hiba, ...)

① Eredeti:

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

② Módosult:

$$y^{(k+1)} = By^{(k)} + c + \varepsilon^{(k)}$$

Tekintsük az iteráció szokásos alakját!

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

Vizsgáljuk meg, hogyan változik az iteráció, ha a $k + 1$. lépésben *kicsit* $\varepsilon^{(k)}$ -val megváltoztatjuk! (Számolási pontatlanság, kerekítési hiba, ...)

① **Eredeti:**

$$x^{(k+1)} = Bx^{(k)} + c$$

② **Módosult:**

$$y^{(k+1)} = By^{(k)} + c + \varepsilon^{(k)}$$

Nyilván a lépésenkénti $\varepsilon^{(k)}$ hiba miatt *kicsit* más lesz az iteráció ...

Tétel: a kerekítési hibák hatása az iterációkra

Tegyük fel, hogy

- iterációnk bármely kezdőértékre konvergens,

Tétel: a kerekítési hibák hatása az iterációkra

Tegyük fel, hogy

- iterációnk bármely kezdőértékre konvergens,
- a lépésenkénti hiba felülről korlátos, vagyis létezik $\varepsilon > 0$, melyre $\|\varepsilon^{(k)}\| \leq \varepsilon$ minden k -ra.

Tétel: a kerekítési hibák hatása az iterációkra

Tegyük fel, hogy

- iterációnk bármely kezdőértékre konvergens,
- a lépésenkénti hiba felülről korlátos, vagyis létezik $\varepsilon > 0$, melyre $\|\varepsilon^{(k)}\| \leq \varepsilon$ minden k -ra.

Ekkor a $z^{(k)}$ hibasorozatra

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \|z^{(k)}\| \leq \frac{\varepsilon}{1 - \|B\|}.$$

Tétel: a kerekítési hibák hatása az iterációkra

Tegyük fel, hogy

- iterációnk bármely kezdőértékre konvergens,
- a lépésenkénti hiba felülről korlátos, vagyis létezik $\varepsilon > 0$, melyre $\|\varepsilon^{(k)}\| \leq \varepsilon$ minden k -ra.

Ekkor a $z^{(k)}$ hibasorozatra

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \|z^{(k)}\| \leq \frac{\varepsilon}{1 - \|B\|}.$$

Biz.: A $z^{(k)} := x^{(k)} - y^{(k)}$ hibavektorra írjuk fel a rekurziót:

$$\begin{aligned} z^{(k+1)} &= x^{(k+1)} - y^{(k+1)} = (Bx^{(k)} + c) - (By^{(k)} + c + \varepsilon^{(k)}) = \\ &= B(x^{(k)} - y^{(k)}) - \varepsilon^{(k)} = Bz^{(k)} - \varepsilon^{(k)}. \end{aligned}$$

Biz. folyt.: A konvergenciából következik, hogy létezik olyan indukált mátrixnorma, melyben $\|B\| < 1$. A hozzá illeszkedő vektornormában becsüljük:

Biz. folyt.: A konvergenciából következik, hogy létezik olyan indukált mátrixnorma, melyben $\|B\| < 1$. A hozzá illeszkedő vektornormában becsüljük:

$$\begin{aligned}\|z^{(k+1)}\| &\leq \|B\| \cdot \|z^{(k)}\| + \|\varepsilon^{(k)}\| \leq \|B\| \cdot \|z^{(k)}\| + \varepsilon \leq \\ &\leq \|B\| \left(\|B\| \cdot \|z^{(k-1)}\| + \varepsilon \right) + \varepsilon \leq \dots \leq \\ &\leq \|B\|^{k+1} \cdot \|z^{(0)}\| + \varepsilon \cdot \left(\|B\|^k + \dots + \|B\| + 1 \right) < \\ &< \varepsilon \|B\|^{k+1} + \varepsilon \cdot \frac{1}{1 - \|B\|}.\end{aligned}$$

Biz. folyt.: A konvergenciából következik, hogy létezik olyan indukált mátrixnorma, melyben $\|B\| < 1$. A hozzá illeszkedő vektornormában becsüljünk:

$$\begin{aligned}\|z^{(k+1)}\| &\leq \|B\| \cdot \|z^{(k)}\| + \|\varepsilon^{(k)}\| \leq \|B\| \cdot \|z^{(k)}\| + \varepsilon \leq \\ &\leq \|B\| \left(\|B\| \cdot \|z^{(k-1)}\| + \varepsilon \right) + \varepsilon \leq \dots \leq \\ &\leq \|B\|^{k+1} \cdot \|z^{(0)}\| + \varepsilon \cdot \left(\|B\|^k + \dots + \|B\| + 1 \right) < \\ &< \varepsilon \|B\|^{k+1} + \varepsilon \cdot \frac{1}{1 - \|B\|}.\end{aligned}$$

Innen $k \rightarrow \infty$ határátmenettel adódik a bizonyítandó állítás. □